

► **Inleiding ir. J. Barkhof, plv. hoofddirecteur Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB, t.g.v. presentatie rapport 'Gaan we te ver?', 9 februari 1995**

Toerisme op de bres voor duurzaamheid pleidooi voor verantwoord toerisme en verantwoorde mobiliteit

We waren aangenaam verrast met de uitnodiging van de Raad voor het Natuurbeheer om vandaag te reageren op het rapport 'Gaan we te ver?'. Aangenaam verrast over een kritisch rapport, dat de ziel van het toerisme raakt ... dat vol zit met dilemma's en op de nodige maatschappelijke weerstand kan rekenen? Toch wel, omdat wij menen dat bezinning op z'n plaats is en de discussie hoe dan ook gevoerd moet worden. Het is een belang van het toerisme zelf. Toerisme staat of valt immers met de kwaliteit van natuur en milieu. De Raad heeft met het rapport zijn nek uitgestoken. Het drukt ons met de neus op de feiten en vraagt oplossingen waarmee natuur en milieu, maar ook de toeristenbranche en de individuele toerist gediend zijn.

Hoe denkt de ANWB erover? Hoe gaan we ermee om? Kunnen wij concreet bijdragen aan verantwoord toerisme? Deze vragen mogen ons gesteld worden, gelet op onze statutaire doelstelling: *"het behartigen van de belangen van de leden op het gebied van toerisme, recreatie, verkeer en vervoer ... ons mede inspannen voor het behoud en verbetering van de kwaliteit van het milieu, van landschappelijke en cultuurhistorische waarden"*. Voor alle duidelijkheid: we zijn geen natuur- of milieu-organisatie maar een vereniging van toeristen, recreanten en weggebruikers: een gezelschap, zo gemêleerd als de samenleving zelf. Dit dwingt ons tot genuanceerde standpunten, zonder onze statutaire verantwoordelijkheid uit de weg te gaan.

De hamvraag van "Gaan we te ver?" is, of wij als toerist wel zo nodig *alles* moeten bezoeken wat ons aantrekt en tot welke prijs daartoe ruimte en vrijheid moet worden geboden. Toerisme groeit, zowel in aantal deelnemers als in afgelegde afstand. Kunnen we voorkomen dat toerisme zichzelf in de staart bijt ... dat het door aantasting van natuur, landschap en cultuur zijn eigen fundament ondergraaft?

Alvorens de zaak op het toerisme toe te spitsen, leert een objectieve analyse dat de reële en de gevreesde aantasting van natuur en milieu zeker niet alleen door toerisme wordt veroorzaakt, maar door een complex stelsel van onderling samenhangende factoren. Ter illustratie neem ik u even mee naar de Alpen, dat wordt aangemerkt als meest bedreigde berggebied ter wereld. De zeven Alpenlanden en de Europese Unie willen door grensoverschrijdende wetgeving natuur, milieu en landschap beschermen en een duurzame ontwikkeling stimuleren. Nu wil Zwitserland als enige van de zeven de conventie niet ondertekenen, omdat de meerderheid van de bergkantons en de toeristische organisaties, beperkingen voor de hotelsector, het toerisme en de wintersport te nadelig achten voor de economie. De factor 'economie' dus. Inderdaad. Toerisme is voor de Europese economie van groot belang. Er werken 9 miljoen mensen. Voor de sector wordt een jaarlijkse groei van ongeveer 4 procent verwacht. Als het erop aan komt, blijken economische belangen vaak doorslaggevend en spelen de ecologische belangen slechts op de achtergrond een rol.

Wat dat betreft vormt toerisme geen uitzondering op praktijk in andere sectoren, als industrie, stadsontwikkeling en landbouw. Omdat we weten waar dit uiteindelijk toe leidt, moeten we ons afvragen, welke waarde we aan de natuur willen toekennen ... alleen de instrumentele, of ook de intrinsieke waarde? Exploiteren we de natuur ten eigen bate, of zijn we bereid de intrinsieke waarde te verheffen van sluitpost tot uitgangspunt van ons handelen? Dat kost ons *moeite*, want we vrezen dat een opwaardering van de eigenwaarde van de natuur ons remt in onze grensverleggende activiteiten. Bovendien speelt het probleem, dat de mens vaak slecht in staat blijkt, zijn eigen voordeel op de kortere termijn af te wegen tegen collectieve belangen op de langere termijn. Willen we onze verantwoordelijkheid invullen, dan is gericht onderzoek nodig naar het concrete effect van toeristische activiteiten op natuur en milieu. Pas dan kun je uitvoerbare plannen ontwikkelen om ze een duurzamer karakter te geven. Het verdient overweging een gezaghebbend internationaal orgaan te creëren, waarin toeristenorganisaties, natuurbeschermingsorganisaties en de vervoersector zich gezamenlijk over de problematiek en mogelijke oplossingen buigen.

De ANWB ziet geen oplossing in dwingende beperkingen van onze bewegingsvrijheid. Maatregelen die strijdig zijn met de menselijke natuur of met menselijke behoeften zullen nooit voldoende draagvlak krijgen. Het gaat er *ook* niet om, massatoerisme om te turnen naar ecotoerisme ... maar om massatoerisme duurzamer te maken. Bij ecotoerisme zou het schadelijk effect per reiziger op natuur, milieu en landschap groter kunnen zijn dan bij massatoerisme, omdat ecologisch interessante gebieden veelal meer afgelegen zijn en vaak kwetsbaar zijn.

Waar het gaat om de ernst van de zaak en de noodzaak van bezinning, kunnen we ons wel vinden in het rapport. Waar het gaat over de rol van het toerisme en de oplossingsrichtingen, is dat minder het geval. Zo mis ik ten ene male het besef dat toerisme ook een *positieve* invloed kan hebben op natuur, milieu, landschap en cultuur. Zo heeft het toerisme naar natuurgebieden in Thailand aanleiding gegeven tot een betere bescherming en een zorgvuldiger beheer. Voor leeuwen en olifanten in Kenya vind ik het eerder geruststellend dan bedreigend, dat hun waarde inmiddels in geld wordt uitgedrukt, berekend op basis van hun toeristische betekenis. Dat klinkt plat, maar misschien liggen hierin de beste garanties voor hun voortbestaan. Toerisme kan een bondgenoot zijn in de strijd tegen de aantasting van natuur en milieu ... economisch niet zelden een alternatief voor vervuilende industrie. Een positief neveneffect is, dat door het contact tussen mens en natuur het draagvlak voor het behoud van natuur en landschap wordt versterkt. We kennen ook voorbeelden waarbij toerisme zelfs een drijfveer wordt voor milieumaatregelen. Zo heeft de zuivering van afvalwater in Italië een vlucht genomen, nadat de Noorditaliaanse meren en de Adriatische Zee toeristisch ten onder gingen in algenplagen. Tot zover de ons inziens gewenste relativering van toerisme als bedreiging voor natuur en landschap.

De ANWB is betrokken bij de bezinning op toerisme, natuur en milieu sinds onze campagne "Laat niet als dank" in 1916 van start ging. We participeren in de World Conservation Strategy en zijn betrokken bij de Stichting Nederlands Alpenplatform. We doen mee in een voorlichtingsproject om de bevolking en toeristen in Kenya te stimuleren tot een duurzaam gebruik van de koraalgebieden langs de Indische Oceaan en met campagnes om zeeschildpadden in het Middellandse Zeegebied te beschermen.

► We hebben bijgedragen aan het studieboek "De aarde als vakantieoord" en participeren in de WNF-campagne tegen de aanschaf van produkten van beschermde planten en dieren. Het is slechts een greep. Ook noem ik ons pleidooi voor uitbreiding van de natuurlijke recreatiemogelijkheden in eigen land, samen met het Wereld Natuur Fonds. Er is grote behoefte aan 'nieuwe natuur' van enige omvang die tegen een stootje kan ... uitdagend en avontuurlijk. "De echte tippelaar wil meer dan koeien langs het IJsselmeer", schreef Elsevier Magazine boven een artikel over natuurwandelingen. Wordt de nieuwe natuur gesitueerd op loop- en fietsafstand van grote woongebieden, dan hoeven de bewoners minder ver te reizen, om te voorzien in hun behoefte aan ruimte, rust en groen. Dit kan positief werken op de recreatie-automobiliteit in eigen land.

Momenteel oriënteert de ANWB zich op een lange-termijn-visie: 'Duurzaam toerisme in Europa'. In grote lijnen constateren we dezelfde problematiek als het rapport. Gezien de complexiteit en het spanningsveld tussen economie en ecologie zal onze strategie worden gekenmerkt door kleine stappen, waarbij we ons steeds zullen afvragen, hoe deze zich verhouden tot onze doelstelling en het belang dat onze leden eraan hechten. We leggen het accent op Europa, omdat van de ANWB-leden die naar het buitenland met vakantie gaan, 90% voor Europa kiest. Ons beleid sluit aan op de primaire gebiedscategorieën zoals indicatief aangegeven voor de Europese Ecologische Hoofdstructuur. Tijdens de Europese Econet conferentie in 1993 werd hiertoe het initiatief genomen, met als doel een stelsel van onderling verbonden, grote Europese natuurgebieden veilig te stellen. Zeker *daar* dient toerisme duurzaam te zijn.

Los van deze bezinning willen we bezien in hoeverre het mogelijk is ook onze activiteiten, produkten en diensten te toetsen aan de uitgangspunten van duurzaamheid. Zo kan in de produktinformatie meer aandacht worden gegeven aan de invloed van een produkt op natuur en milieu. We kennen al een aardig voorbeeld van de Zwitserse touroperator SRR-Reisen. In de reisbrochure staat per bestemming aangegeven, hoeveel energie de betreffende reis, per vliegtuig, bus, trein of boot vergt en wat de effecten van de accommodatie zijn op natuur en milieu ... hoe het zit met de afvalverwerking en dergelijke. Is die informatie betrouwbaar, dan kan de consument zelf bepalen hoe verantwoord hij reist, zonder betutteling. Ook het keurmerk buitensport is een goed initiatief. Dit keurmerk - dat bij de ANWB wordt ondergebracht - heeft betrekking op de veiligheid en de milieuvriendelijkheid van buitensportactiviteiten, zoals wildwaterkanoën en bergbeklimmen. Als het initiatief geëvalueerd is, kunnen we bezien of zo'n keurmerk internationaal navolging verdient.

In 'Gaan we te ver?' is mobiliteit een belangrijk onderwerp van discussie. In de Nederlandse situatie pleit de ANWB voor verbetering van openbaar vervoer en fietsvoorzieningen. We stimuleren carpoolen en geven voorlichting over verstandig en selectief autogebruik. We streven naar duurzame mobiliteit. Bij de plaats van de auto in "Gaan we te ver?" wil ik enkele kanttekeningen plaatsen, vooral omdat de gebruikte cijfers achterhaald zijn. Zo zijn de CO₂-emissies per saldo inmiddels iets lager en die van koolwaterstoffen en stikstofoxiden aanmerkelijk lager, terwijl minder vervuilende auto's terrein winnen. Het rekenvoorbeeld in het rapport klopt niet, omdat is uitgegaan van een auto zonder katalysator.

Los hiervan, verdient een streven naar duurzame mobiliteit in het uitgaand toerisme zeker steun. Hierbij past een keuze voor trein of bus als alternatief voor het vliegverkeer over de relatief kleine afstanden binnen Europa. Binnen de campagne "De Alpen, ook onze zorg!" worden deze dan ook als alternatief voor de auto aanbevolen. Over accijns op vliegtuigbrandstof het volgende: wij hebben begrip voor het idee om de uitzonderingspositie op te heffen, als dat wereldwijd gebeurt. We zijn er niet tegen, maar we zullen er ook niet voor pleiten. Waarom niet? Omdat wij niet de illusie hebben, dat het zal leiden tot minder vliegverkeer ... op dat punt hebben we voldoende ervaring met de autokosten.

Wat ons wel aanspreekt, zijn de gedachten over een internationaal Groenfonds, met name voor toeristische ontwikkelingslanden en te voeden door toeristische donorlanden. Wellicht kunnen de Wereld Bank en de Europese Unie een rol vervullen bij de financiering van toeristische projecten, met als voorwaarde dat de bescherming van natuurgebieden onderdeel van de projecten is.

Dames en heren,
 Geen we ver? Ja!
 Gaan we *te* ver? Nee!
 Moet er iets gebeuren? Zeker!
 Moet onze reislust en bewegingsvrijheid aan banden gelegd?
 Wij menen van niet!

Wel moeten we gezamenlijk - met alle partijen - goed bekijken op welke punten toerisme schade aanricht en hoe we daar iets tegen kunnen doen. Massatoerisme vraagt - alleen al door zijn omvang - steeds nadrukkelijker om 'tourist management'. Door sturing, geleiding en spreiding van bezoekersstromen moet het massatoerisme in goede banen worden geleid. De relatie toerisme, natuur en milieu verdient daarin alle aandacht. De ANWB ziet daarin voldoende perspectieven en concrete mogelijkheden voor verantwoord toerisme en verantwoorde mobiliteit.